

ДВОСТОРОННІ СОЮЗИ І ПАРТНЕРСТВА США У СХІДНІЙ АЗІЇ (КІН. ХХ – ПОЧ. ХХІ ст.): ДОСВІД СПІВПРАЦІ В КОНТЕКСТІ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ

Досліджуються форми співробітництва між США і країнами Північно-Східної і Південно-Східної Азії у сфері безпеки, аналізується їх еволюція в постбіполярний період. Автор доводить, що США залишаються основною стабілізуючою силою регіональної безпеки у Східній Азії. Виділяються визначальні чинники, що обумовлюють таку ситуацію. Робляться висновки про можливість використання досвіду співпраці між США і країнами Східної Азії в інтересах України.

Ключові слова: США, Східна Азія, співробітництво в сфері безпеки, військово-політичні союзи і партнерства

Агресивна політика Росії стосовно України і анексія Криму призвели до нової «холодної війни» у міжнародних відносинах. Виявилось, що 25-річний період з кінця 1980-х рр. до 2014 р. був не «ерою після завершення холодної війни» («post-Cold War era»), а лише «відлигою». Проте «холодна війна» повернулася вже в інший – глобалізований багатополосний світ з владою, розпорошеною між багатьма державними і недержавними акторами, що робить завдання збереження миру і безпеки в ньому ще більш складним.

Беззахисність України перед російською агресією гостро поставила питання про захист її безпеки через залучення до системи колективної безпеки шляхом вступу до НАТО, досягнення двосторонніх угод у сфері оборони чи інші форми співробітництва. Активізувалося обговорення питання про можливі форми такого співробітництва. У цьому контексті корисним є аналіз досвіду безпекового співробітництва між США

**ГОРОДНЯ Н.Д.,
кандидат
історичних наук,
доцент кафедри
нової і
новітньої історії
зарубіжних країн
Київського
національного
університету
імені Тараса
Шевченка**

і країнами Східної Азії, його еволюції в постбіполярний період. У вітчизняній науці найбільша увага приділяється двостороннім альянсам США з Японією і Республікою Корея¹, у той час як союзи і партнерства США з іншими регіональними державами залишаються малодослідженими.

Після завершення Другої світової війни США стали гарантом безпеки Європи від радянської експансії через участь в Організації Північноатлантичного договору (НАТО). Натомість у Східній Азії і Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР), де відносини між державами характеризувалися взаємною недовірою і невирішеними територіальними проблемами, систему колективної безпеки не було створено. З огляду на історично сформовану недовіру між регіональними державами безпека регіону забезпечувалася двосторонніми військово-політичними альянсами США з Японією (1951 р. і 1960 р.), Австралією і Новою Зеландією (1951 р.), Таїландом (1950 р. і 1962 р.), Філіппінами (1951 р.), Республікою Корея (1953 р.), Китайською Республікою (Тайвань) (1954 р.). Для характеристики цієї системи вживається термін «хаб енд спокс» (hub and spokes), тобто «вісь/ступиця і спиці», який означає, що усі зв'язки регіональних країн у сфері безпеки замикалися на США.

Система двосторонніх військово-політичних альянсів і партнерств США у Східній Азії в умовах «холодної війни» слугувала цілям «стримування комунізму», тобто радянської і китайської експансії, а також попередження відновлення японського мілітаризму, підтримки регіональної стабільності і забезпечення безперешкодного використання важливих морських шляхів через Південно-Східну Азію і Південно-Китайське море в інтересах світової торгівлі. Після завершення «холодної війни» постало питання про доцільність подальшого існування цих альянсів. Тим більше, що перші постбіполярні адміністрації, які отримали у спадок значні економічні проблеми і великий дефіцит державного бюджету, робили акцент на скороченні військових витрат США. Департамент оборони рекомендував поступове скорочення американських військ передового розгортання в АТР до 80 тис. осіб (у 1990 р. їх налічувалося 110 тис. осіб, з них понад 45 тис. чол. в Японії і 35 тис. чол. в Республіці Корея)². Проте адміністрація Дж. Буша, як і наступні, розуміла важливість збереження впевненості союзних і дружніх до США держав у їх надійності як гаранта регіональної безпеки, оскільки зменшення США зобов'язань могло призвести до

посилення регіональної нестабільності, до виникнення вакууму влади з перспективою його заповнення іншим регіональним лідером. Тож військово-політичні союзи були збережені, модернізовані й адаптовані до нових міжнародних умов.

Паралельно США намагалися здійснити перехід до більш гнучких безпекових угод з регіональними державами для їх використання у разі криз, на противагу альянсам періоду «холодної війни». Прикладом такої угоди був Меморандум про розуміння між США і Сінгапуром (1990 р.), згідно з яким у цій країні було створено логістичний підрозділ США. Без підписання формального договору про союз США отримали у Сінгапурі доступ до баз постачання і технічного обслуговування військових кораблів і літаків, до авіабаз і причалів для участі військових літаків у періодичних навчаннях та відвідування військових суден.

Водночас після завершення «холодної війни» спостерігалось прагнення регіональних союзників США зменшити свою залежність від них. Виявом цього була криза американсько-японських відносин у першій половині 1990-х рр., а також закриття за рішенням філіппінського парламенту американських баз Кларк і Субік на Філіппінах, після чого не залишилося концентрованої американської військової присутності в Південно-Східній Азії (ПСА). Посилилося політичне дистанціювання від США країн-членів АСЕАН через невдоволення наполегливим просуванням Вашингтоном ідей економічного лібералізму і власних політичних цінностей, включаючи демократію як систему управління, що розцінювалося ними як втручання США у їхні внутрішні справи.

Проте регіональна ситуація у сфері безпеки після завершення «холодної війни» залишилася складною. Відновилися територіальні диспути у Південно-Китайському морі – між КНР і В'єтнамом за Парасельські о-ви; між КНР, В'єтнамом, Філіппінами, Малайзією, Тайванем, Брунеєм за о-ви Спратлі. Якщо в попередній період Китай виступав за відкладення питання про суверенітет над островами Спратлі та за спільний розвиток ресурсів у Південно-Китайському морі з іншими претендентами, то закон від 25 лютого 1992 р. включив ці острови до територіальних вод КНР. Поведінка Китаю в Південно-Китайському морі підтверджувала прогнози, що у міру економічного зростання і посилення військових можливостей його регіональна політика стане більш наступальною, а схильність до компромісів змен-

шиться, отже потенційна загроза для регіональної безпеки посилюється. У зв'язку з цим різко зросли військові витрати держав ПСА, спрямовані на реалізацію планів військової модернізації, на розвиток ВМФ і авіації. У 1993 р. вони майже удвічі перевищили показники кінця 1980-х рр. Вони досягли піку перед Азійською кризою 1997-1998 рр.³. Зменшення американської військової присутності в регіоні посилювало також шанси ремілітаризації Японії та загрозу загострення суперництва за регіональний вплив між Китаєм і Японією. Виявилися також нові загрози безпеці регіональних держав, включаючи розробку КНДР ядерної зброї і методів її доставки, появу нових нетрадиційних загроз, таких як піратство, тероризм, торгівля людьми, зростання ймовірності природних катаклізмів у зв'язку зі зміною клімату тощо.

Ці чинники сприяли зацікавленості держав АТР у збереженні американської військової присутності в регіоні як гаранта безпеки і стабільності, у посиленні військового співробітництва з США з метою збереження їх стратегічного залучення у регіональні справи, і, відповідно, регіонального балансу сил. Малайзія, не зважаючи на різку критику США з багатьох питань, продовжила з ними угоду про використання морської бази Лумут для технічного обслуговування і ремонту кораблів. У 1991 р. міністр оборони оприлюднив інформацію щодо існування двостороннього Меморандуму про розуміння між Малайзією і США, за яким у 1984 р. було створено Американсько-малайзійську консультативну групу в сфері оборони, і заявив про готовність Малайзії розширити співробітництво з США, включаючи спільні навчання, візити і ремонт кораблів. Незважаючи на ліквідацію американських баз на Філіппінах, спільні навчання американських і філіппінських військових продовжилися до грудня 1996 р., коли Відділ юстиції Філіппін вказав на відсутність для цього законних підстав. Щорічно відбувалися масштабні американсько-тайські військові навчання «Кобра голд». Таїланд забезпечив американським військовим силам доступ до засобів обслуговування і право на транзит. Бруней був залучений до обмежених періодичних навчань зі США у тренувальній школі в джунглях, дозволив морські й персональні візити американських військових, полегшив транзит літаків США через свою територію, погодився надати США право ремонту військових кораблів у своїх доках. Показовою стала зміна позиції Індонезії, найбільшого в АСЕАН противника втручання зовніш-

ніх сил у регіональні конфлікти. Восени 1992 р. було підписано американсько-індонезійську угоду, яка дозволяла ВМФ США використовувати державний док в Сурабайї⁴.

Після встановлення у 1979 р. дипломатичних відносин з КНР Америка визнала принцип «одного Китаю» і розірвала офіційні відносини з Тайванем, проте зберегла гарантії його безпеки. Акт про відносини з Тайванем (1979 р.) гарантував постачання Америкою необхідного озброєння оборонного характеру і відповідних послуг у кількості, достатній для підтримки можливостей самооборони Тайваню (їх кількість і якість визначалися президентом і Конгресом). Він також передбачав військове втручання США у разі, якщо КНР атакуватиме чи здійснюватиме вторгнення на о. Тайвань. Згідно з цим Актом, після ракетних запусків у бік о. Тайвань, здійснених Китаєм у березні 1996 р., США направили до оточуючих Тайвань морів дві групи авіаносців (з наказом не входити в Тайванську протоку), чим продемонстрували свою готовність захищати його.

Тайванська криза 1995-1996 рр. сприяла зміцненню відносин між США і регіональними державами у сфері безпеки та модернізації їх військово-політичних альянсів. Основні пріоритети стратегії США у сфері безпеки, визначені у виступі президента в травні 1996 р., включали: продовження військових зобов'язань перед регіоном, підтримка більш міцного співробітництва між азійськими націями у сфері безпеки, лідерство у боротьбі з найбільш серйозними загрозами, підтримка демократії. Було прийнято рішення про створення в Азії нових безпекових структур, досить гнучких, щоб адаптуватися до нових загроз і досить сильних, щоб їх перемогти. Окремі угоди розглядалися як складові частини щита безпеки, які перехреснюються, працюють окремо і разом, щоб захищати інтереси США⁵.

У квітні 1996 р. президент США У. Клінтон і прем'єр-міністр Японії Р. Хашімото підписали Спільну декларацію з безпеки (Токійська декларація), яка підтвердила зобов'язання США щодо захисту безпеки Японії; дві сторони погоджувалися переглянути Основні напрямки японсько-американського оборонного співробітництва 1978 р.; США брали на себе зобов'язання утримувати в АТР поточну військову присутність (приблизно 100 тис. чол., із них 47 тис. в Японії), необхідну для виконання ними своїх зобов'язань із забезпечення миру й стабільності в регіоні⁶.

У вересні 1997 р. було оголошено нові Основні напрямки японсько-американського оборонного співробітництва у трьох вимірах: за нормальних обставин; в умовах збройної атаки проти Японії; у «ситуаціях на територіях, що оточують Японію». Останній термін був не географічним, а «ситуативним» і передбачав потенційні конфлікти у Тайванській протоці, на Корейському півострові, у Східно-Китайському і Південно-Китайському морях. Важливими аспектами нових Основних напрямків стало роз'яснення міри підтримки Японією американських сил, коли вони діють у «ситуаціях на територіях, що оточують Японію»⁷, а також її поширення поза межі захисту Японії на більш широкий регіон. З 1996 р. розпочалося обговорення планів створення «району протиракетної оборони» у Східній Азії.

Восени 1995 р. було підтверджено важливість двостороннього альянсу між США і Республікою Корея, прийнято рішення розпочати новий середньо- і довгостроковий діалог у сфері безпеки. Улітку 1996 р. було укладено угоду між США й Австралією щодо проведення найбільшого навчання військ двох держав з часу Другої світової війни, а також про початок тренувань американської морської піхоти в Північній Австралії.

Різке погіршення американсько-китайських відносин після Тайванської кризи і перспектива формування антикитайської коаліції сприяли змінам у регіональній політиці Пекіну. Він почав реалізовувати «нову концепцію безпеки», одним з напрямків якої стала участь у Регіональному форумі АСЕАН (АРФ) та інших багатосторонніх регіональних інституціях у сфері безпеки, чого він раніше уникав. Важливе значення мало започаткування у результаті взаємних візитів президентів Цзянь Цземіна й У. Клінтона з осені 1997 до літа 1998 рр. стратегічного діалогу двох держав. Незважаючи на періодичне загострення відносин між ними, було очевидним посилення їх взаємозалежності в умовах глобалізації, свідченням чого була співпраця у врегулюванні ситуації на Корейському півострові та під час Азійської кризи 1997-1998 рр., зацікавленість США у вступі Китаю до ВТО тощо. Після терористичних атак на США 11 вересня 2001 р. Китай надав США підтримку у глобальній кампанії з тероризмом.

У листопаді 2001 р. на конференції вищих урядовців США і десяти країн АСЕАН «другим фронтом» цієї кампанії було визнано Південно-Східну Азію. У зв'язку з цим посилилася співпраця між

США і регіональними державами у сфері безпеки, збільшилася американська військово-морська і військово-повітряна присутність у ПСА. У серпні 2002 р. США й АСЕАН підписали Спільну декларацію про співробітництво у протидії міжнародному тероризму. Згідно з нею, сторони мали здійснювати моніторинг діяльності терористичних угруповань на своїх територіях, блокувати їхні фінансові активи; здійснювати обмін відповідною інформацією та розвідувальними даними; удосконалити прикордонний та імміграційний контроль, щоб унеможливити пересування терористичних угруповань між різними країнами; забезпечити допомогу в транспортуванні та створенні інших відповідних можливостей для боротьби з тероризмом (через тренування й освіту, консультації між офіційними особами й аналітиками, семінари, конференції, спільні операції)⁸. Можливість залучення військ США до боротьби з регіональними терористичними угрупованнями за Спільною декларацією не передбачалася. Натомість національним урядам пропонувалася логістична, інформаційна, навчальна та інші форми підтримки.

США надали допомогу Філіппінам в антитерористичних тренуваннях; підтримали Таїланд у розвитку засобів боротьби з нелегальною торгівлею наркотиками, кошти від якої забезпечували діяльність терористичних угруповань; допомогли тренувати антитерористичну групу в Національній поліції Індонезії. За угодою між Малайзією і США в листопаді 2002 р. було створено Регіональний антитерористичний центр у Куала-Лумпурі. Згідно зі Стратегічною рамковою угодою (2005 р.) розширилося співробітництво між США і Сінгапуром у сфері боротьби з тероризмом і розповсюдженням зброї масового знищення⁹.

Наступна адміністрація Б. Обама здійснила «стратегічний поворот» (або «перебалансування») політики США з Близького Сходу до Східної Азії. Зроблено акцент як посиленні колективних дій за участі США (на протигагу одностороннім діям адміністрації Дж. Буша), на підтримці Вашингтоном багатосторонніх регіональних форумів у сфері безпеки.

Найбільшою мірою нові риси східноазійської політики США виявилися під час 9-денного турне президента Б. Обама у листопаді 2011 р., під час якого він взяв участь у саміті форуму Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС) (Гонолулу, Гавайї), третьому саміті «США-АСЕАН», вперше представляв США на

Східноазійському саміті, відвідав Австралію й Індонезію, провів двосторонні зустрічі з лідерами Індії, Малайзії, Філіппін.

У програмній промові, виголошеній в австралійському парламенті, Б. Обама виклав бачення нового світового порядку, до якого прагнуть США – такого, в якому реалізуються права і відповідальність усіх націй і народів; дотримуються міжнародні закони і норми; не створюються перешкоди торгівлі та свободі навігації; здійснюється внесок країн, що розвиваються, в регіональну безпеку; реалізуються принципи вирішення суперечностей мирним шляхом. Лідерство США в АТР було визначено як просування «набору міжнародних норм», забезпечення дотримання однакових правил усіма учасниками. Президент Обама також оголосив рішення зробити присутність в АТР «основним пріоритетом» зовнішньої політики свого уряду. Він виступив з ініціативою створення першої тривалої присутності США в Австралії та Південному Тихоокеанському регіоні шляхом здійснення шестимісячної ротациї морської піхоти США (чисельністю від 250 у 2012 р. до 2500 чол. у 2016 р.) у порту Дарвін для спільного тренування з австралійськими військовими на їхніх базах, що мало забезпечити їх крашу взаємодію й більш ефективну допомогу в разі стихійних лих¹⁰.

Найбільшу зацікавленість у зміцненні оборонних зв'язків зі США виявили Філіппіни. Помітне зближення між двома державами розпочалося після чергового гострого дипломатичного конфлікту між Філіппінами і КНР за о-ви Спратлі у травні-червні 2011 р. У листопаді 2011 р. глави дипломатичних відомств США і Філіппін підписали Заяву про принципи партнерства (Манільська декларація) з нагоди 60-річчя альянсу, якою підтвердили союзні зобов'язання за договором 1951 р., визначили спільне бачення стратегічного, політичного та економічного співробітництва і відносин між народами у XXI ст. У січні 2012 р. було започатковано двосторонній стратегічний діалог за участю старших посадовців із зовнішньополітичних та оборонних відомств, представників інших агентств. Відновлено спільні військові навчання «Балікатан» і тренування військового персоналу; США передали Філіппінам деяку техніку для морського патрулювання, проте Вашингтон не підтримав звернення філіппінського уряду про відновлення американської військово-морської бази на території Філіппін, закритої в 1992 р., що тепер не відповідало інтересам США¹¹.

У квітні 2012 р. у Вашингтоні відбулася перша зустріч міністрів закордонних справ і оборони двох держав у форматі «2+2». Вона збіглася в часі з черговим загостренням конфлікту між Китаєм і Філіппінами через мілину Скарборо в Південно-Китайському морі. Під час зустрічі сторони підтвердили свої зобов'язання за договором про спільну оборону. США вкотре заявили, що не підтримують у територіальних претензіях жодну сторону, але як Тихоокеанська держава мають національний інтерес у свободі навігації, підтримці миру і стабільності, повазі до міжнародного закону, безперешкодній законній торгівлі морськими шляхами. Було акцентовано на важливості дипломатичного процесу між Філіппінами і Китаєм, АСЕАН і Китаєм та на використанні юридичних можливостей на основі міжнародного законодавства, передусім Конвенції ООН про морське право 1982 р.

У 2009 р. було встановлено стратегічний діалог між США і Таїландом. Двосторонні американсько-тайські навчання «Кобра голд» за останні роки значно розширили свої масштаби і перетворилися на регіональні. У лютому 2013 р., крім США і Таїланду, в них брали участь Японія, РК, Індонезія, Малайзія і Сінгапур, ще двадцять держав направили своїх спостерігачів, включаючи (вперше) М'янму. За останні роки значно розширили свої масштаби двосторонні американсько-тайські навчання «Кобра голд», які перетворилися на регіональні. У лютому 2013 р., крім США і Таїланду, в них брали участь Японія, РК, Індонезія, Малайзія і Сінгапур, ще двадцять держав направили своїх спостерігачів, включаючи (вперше) М'янму.

В умовах посилення територіальних конфліктів у Південно-Китайському морі розвивається співробітництво між військовими відомствами США і В'єтнаму – найбільшого противника США в ПСА в роки «холодної війни». На сьогодні ці дві держави мають спільні інтереси у зменшенні негативного впливу піднесення Китаю, хоча їх пріоритети у військовому співробітництві не є ідентичними. Для В'єтнаму найбільш пріоритетним є питання закупівлі американської зброї для модернізації армії, для США – доступ до бухти Камран. До кінця 2013 р. згоди в цих питаннях не було досягнуто. Аналітики американського аналітичного центру «Херітідж Фаундейшн» рекомендували відкласти ці питання і зосередити увагу на спільних навчаннях, освіті та операційних контактах у сфері оборони¹².

Особливого значення США надають відносинам з Індонезією, найбільшою ісламською держа-

вою світу, неформальним лідером АСЕАН, членом «великої двадцятки», провідною демократією ПСА. У 2010 р. під час візиту Б. Обама до Індонезії було підписано угоду про поглиблення співробітництва у сфері оборони й оголошено про започаткування широкомасштабного партнерства для просування спільних інтересів двох держав у регіональних і глобальних справах. Перешкоду для розвитку військового співробітництва ліквідувало рішення Вашингтону (липень 2010 р.) відновити (за умови виконання певних вимог) співробітництво з Капасус, елітним індонезійськими підрозділом, звинуваченим у порушенні прав людини у Східному Тиморі. Після підписання угоди про широкомасштабне партнерство було створено механізм щорічних зустрічей Спільного комітету на чолі з міністрами закордонних справ двох держав зі спільним порядком денним, що охоплював двосторонні відносини, регіональні і світові справи. В 2012 р. було оголошено про передачу США індонезійським збройним силам 24 винищувачі F-16.

Було також відновлено відносини у сфері безпеки між США і Новою Зеландією. За Веллінгтонською декларацією (листопад 2010 р.) встановлено нове стратегічне партнерство між двома державами. У червні 2012 р. вона була доповнена Вашингтонською декларацією – угодою у сфері оборони, яка передбачала регулярний діалог на високому рівні і посилене співробітництво двох держав у сфері морської безпеки, включаючи протидію розповсюдженню зброї масового знищення, тероризму й піратству, допомогу у разі стихійних лих, сприяння ініціативам з підтримки миру і миротворчих операцій, співпрацю в Афганістані¹³.

У червні 2012 р. секретар оборони Л. Панетта вперше взяв участь у щорічній конференції з проблем безпеки Шангри-Ла у Сінгапурі, де повідомив, що, згідно з новою оборонною стратегією США, упродовж кількох наступних років Пентагон здійснить передислокацію флоту, в результаті якої до 2020 р. близько 60% його складу буде розміщено в АТР, його технологічні можливості будуть удосконалені. Це дозволить збільшити кількість військових навчань і портових візитів на ширшій території, включаючи Індійський океан¹⁴.

Вашингтон постійно наголошує, що присутність США в регіоні не спрямована проти будь-якої країни, що Азія і Тихоокеанський регіон досить великі для усіх держав. Підкреслюється багатосторонність залучення Америки – не лише стратегічного і військового, але також диплома-

тичного, економічного, комерційного, міжнародних обмінів, допомоги з розвитку. Оскільки військовий аспект перебалансування політики США до Східної Азії виявився найбільш вираженим, порівняно з дипломатичним і економічним, провідним пріоритетом другої адміністрації Обама було визначено «перебалансування перебалансування», тобто чітке визначення його форми, напрямку і змісту як багатосторонньої концепції, яка не є переважно військовою. Друга адміністрація Обама посилює економічний аспект залучення США у Східну Азію, зробивши її основним пріоритетом досягнення високо стандартної торговельної угоди Транстихоокеанське партнерство (ТТП). Водночас визнається, що нездатність США профінансувати деякі із запропонованих військових заходів можуть підштовхнути Китай до неправильних висновків стосовно здатності США відігравати провідну роль у регіоні і підштовхнути до більшої наступальності у досягненні своїх національних інтересів¹⁵.

Значне погіршення упродовж останніх років безпекової ситуації у Східній Азії з огляду на ракетно-ядерні амбіції Північної Кореї, загострення конфліктів у Східно-Китайському і Південно-Китайському морях, більш наступальну політику Китаю в просуванні своїх інтересів, зростання націоналізму в усіх країнах регіону вимагало від адміністрації Обама посилення взаємодії з регіональними союзниками і партнерами США у сфері безпеки й оборони. З іншого боку, визнавалася нагальна потреба формулювання нових ідеологічних концепцій і зовнішньополітичних ініціатив, розвитку взаємної довіри і превентивної дипломатії для зменшення ризику інцидентів, вироблення механізмів для їх урегулювання у разі виникнення.

Двосторонні регіональні союзи і партнерства США служать спільним цілям підтримки регіональної безпеки, хоча в Китаї вони сприймаються в термінах «стримування». Найбільшою проблемою американсько-китайських відносин залишається «стратегічна недовіра» між двома державами, невпевненість щодо довгострокових цілей один одного. Цій проблемі приділяється значна увага під час двосторонніх переговорів між США і Китаєм, які вийшли на рівень Економічного і стратегічного діалогу, а також на регіональних багатосторонніх форумах у сфері безпеки. Як США, так і Китай демонструють зацікавленість у побудові нового типу відносин між великими державами в умовах перебалансування влади. Про це свідчить неформаль-

ний саміт президентів Обама і Сі в Саннілендз (Каліфорнія) в червні 2013 р., який відбувався в новому форматі взаємодії між ними на більш персональному рівні.

Отже, угоди Америки з регіональними державами у сфері безпеки відрізняються за змістом і передбачають різні форми співробітництва. Так, на території Японії і Республіки Корея залишаються військові бази США, загальна чисельність американського контингенту, порівняно з 1990 р., не скоротилася (станом на початок 2014 р. у Японії вона збільшилася приблизно на 5 тис. чол. і майже на таку ж кількість зменшилася у Кореї). Здійснюється раціоналізація розміщення американських військ і модернізація альянсів. Японію і Республіку Корея залучено до системи протиракетної оборони США. З Таїландом, Філіппінами, Австралією проводяться регулярні спільні навчання. З 2012 р. на військових базах у Північній Австралії відбувається регулярна ротація американських частин. Союзники тісно координують свою політику з широкого кола питань, включаючи регіональну безпеку і глобальні «гарячі точки». Вашингтон прагне розвивати тристороннє співробітництво зі своїми регіональними союзниками, проте збереження недовіри і суперечностей між ними (як, наприклад, у японсько-південнокорейських відносинах) ускладнюють виконання цього завдання.

З низкою держав-партнерів (Сінгапур, Малайзія, Індонезія, Бруней) досягнуто угоди про використання їхніх морських баз і доків для технічного обслуговування і ремонту американських кораблів, про надання права портових і авіаційних візитів збройних сил США, права транзиту тощо. Розвивається військове співробітництво США з В'єтнамом, у 2013 р. було відновлено контакти між військовими відомствами США і М'янми.

США здійснюють постачання сучасної військової техніки і озброєння союзникам і партнерам, навчання їх військового персоналу. Відбувається регулярний діалог у сфері безпеки між США і регіональними державами: на рівні міністрів закордонних справ і оборони (в форматі «2+2»), стратегічного діалогу, консультацій у військовій сфері тощо. Зміцнення військового співробітництва супроводжується посиленням економічних зв'язків і допомоги США з розвитку, інтенсифікацією контактів між народами, сприянням встановленню влади закону і ефективних державних інституцій.

В умовах періодичного загострення регіональної ситуації у сфері безпеки США завжди висту-

пають стабілізуючим чинником і сприяють урегулюванню конфліктів за допомогою тих чи інших методів впливу. В умовах ескалації міжкорейських відносин через затоплення судна «Чеонан» (квітень 2010 р.) США надали Республіці Корея значну дипломатичну підтримку. У вересні 2010 р. під час японсько-китайського конфлікту через о-ви Сенкаку/Діаою США підтримали Японію, заявивши, що ця територія покривається американсько-японським оборонним договором, як і в листопаді 2013 р., коли міністерство оборони Китаю оголосило про створення Розпізнавальної зони повітряної оборони у Східно-Китайському морі. Наступальна поведінка Китаю в Південно-Китайському морі спричинила заяви Держсекретаря Х. Клінтон на регіональних форумах 2010 року про національний інтерес США у підтримці миру і стабільності в Південно-Китайському морі, забезпеченні безперешкодної світової торгівлі й мирному урегулюванню суперечок на основі багатосторонніх домовленостей. Американський уряд неодноразово заявляв, що не підтримує у територіальних конфліктах у Південно-Китайському і Східно-Китайському морях жодну сторону. Водночас він виступив за вироблення Коду поведінки в Південно-Китайському морі, обов'язкового для виконання (на відміну від Декларації 2002 р., яка мала загальний характер). Тоді як Пекін обстоював двосторонній підхід до переговорів і консультацій із зацікавленими державами (а не з АСЕАН в цілому), Вашингтон наполягав на колективному підході АСЕАН до переговорів з Китаєм стосовно вироблення Коду поведінки. Урешті через втручання США Пекін був змушений прийняти багатосторонній підхід.

Незважаючи на неоднозначність оцінок «стратегічного повороту» США до Східної Азії, усі регіональні держави, включаючи Китай, визнають важливу стабілізаційну роль США у регіоні і зацікавлені у її продовженні.

Здійснене дослідження приводить нас до таких висновків.

По-перше, у своїй східноазійській політиці в сфері безпеки США були змушені і в постбіполярний період реалізовувати стратегію «балансу сил», що обумовлювало зміцнення їхніх регіональних союзів і партнерств та паралельне здійснення стратегічного діалогу і співробітництва з КНР з широкого кола регіональних і глобальних проблем.

По-друге, після завершення «холодної війни» США надавали перевагу більш гнучким формам

військового співробітництва, ніж військово-політичні союзи, які були створені після завершення Другої світової війни – отриманню доступу до морських і авіаційних портів, проведенню спільних навчань, здійсненню регулярного діалогу у сфері безпеки, досягненню угод з логістики, постачання військової техніки, тренування військового персоналу тощо. Військове співробітництво супроводжувалося посиленням політичних, економічних, культурних і гуманітарних зв'язків.

По-третє, затяжні війни в Іраку й Афганістані призвели до зрушення в забезпеченні національної безпеки Америки на користь колективних дій. На протиположності одностороннім діям США за президентства Дж. Буша уряди Б. Обами віддають перевагу багатостороннім діям, створенню міжнародних коаліцій у складі різних держав, найбільше зацікавлених у врегулюванні тих чи інших проблем.

По-четверте, криза в Україні у зв'язку з агресією Росії показала, що у нинішніх умовах роль гаранта її безпеки можуть виконати лише США, що вимагає досягнення двосторонньої українсько-американської угоди у сфері безпеки (формат співробітництва має бути визначений на відповідних переговорах).

Це обумовлюється такими основними чинниками. По-перше, США є гарантом безпеки без'ядерної України за Будапештським меморандумом 1994 р. По-друге, вони є фактичним творцем міжнародного режиму нерозповсюдження зброї масового знищення, докладають постійних зусиль для його зміцнення, тому об'єктивно зацікавлені в тому, щоб криза в Україні, пов'язана з порушенням наданих їй гарантій у зв'язку з відмовою від

ядерної зброї, не зруйнувала цей режим. По-третє, агресивна експансія Росії, одним із виявів якої стала криза в Україні, засвідчила її прагнення до зміни наявних кордонів і порушення статус-кво, чого США прагнуть не допустити. З. Бржезінський, один з провідних теоретиків зовнішньої політики США, неодноразово зазначав, що без України імперіалістичне відновлення Росії на основі СНД чи доктрини «євроазіанізму» є неможливим. Імперія без України означатиме, що Росія стане більш «азійською» і більш віддаленою від Європи¹⁶. По-четверте, в умовах розпорошення влади між різними державними і недержавними акторами в умовах глобалізації національна безпека США вимагає збереження їхнього регіонального і глобального лідерства, щоб багатополосний світ не став «безполосним» (за визначенням Р. Хаасса) з непередбачуваними наслідками як для США, так і для усього світу. Президент Б. Обама прийшов у Білий дім у 2009 р. під гаслами відновлення американського лідерства і йому вдалося досягти в цьому значних успіхів. Неадекватна відповідь США на відверте порушення Росією міжнародних договорів і фундаментальних норм міжнародного права призведе до втрати Америкою глобального лідерства, краху режиму нерозповсюдження і небезпечної дестабілізації усієї системи міжнародних відносин з непередбачуваними наслідками.

Натомість досвід двосторонніх альянсів і партнерств США з країнами Східної Азії й АТР свідчить, що військово-політична угода між США й Україною слугуватиме цілям стримування агресивного російського експансіонізму в інтересах України, США й усієї світової спільноти.

ПОСИЛАННЯ:

¹ Пронь С. В. Японія–США–Росія: співробітництво та суперництво в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. 1951–2007 роки. – Миколаїв, 2008; Семеніст І. В. Американсько-японський союз безпеки в постбіполярний період (1991–2001 роки): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. – К., 2012; Погорелова І. С. Корейське питання в зовнішній політиці США (90-і рр. XX - початок XXI ст.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. – К., 2007; Шевчук О. В. Система безпеки Азійсько-Тихоокеанського регіону: фактори формування та тенденції розвитку. – Миколаїв, 2010.

² Chanlett-Avery, Emma. The U.S.–Japan Alliance / Emma Chanlett-Avery / Congressional Research Service. – P. 1 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33740.pdf>.

³ Cheng, Joseph Y.S. ASEAN's Role in the Chinese Foreign Policy Framework / Joseph Y.S. Cheng // The 2nd ASEAN Reader. – Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2003. – P. 432.

⁴ Wan, Chin Kin. ASEAN's Engagement with the U.S. in the 21st Century / Chin Kin Wan // Ibidem. – P.404-405.

⁵ Remarks to the Pacific Basin Economic Council, May 20, 1996 // Public Papers of the Presidents of the United States. William J. Clinton, 1996. Book 1. – Washington: United States Government Printing Office, 1997. – P. 776.

⁶ Japan-U.S. Joint Declaration on Security – Alliance for the 21st Century. 17 April 1996 / Ministry of Foreign Affairs of Japan [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/security/security.html>.

⁷ Guidelines for U.S.–Japan Defense Cooperation. 23 September 1997 / Federation of American Scientists [Electronic resource]. – Access mode: http://www.fas.org/news/japan/97092302_epo.html.

⁸ ASEAN–United States of America Joint Declaration for Cooperation to Combat International Terrorism. Bandar Seri Begawan, 1 August 2002 / The Association of Southeast Asian Nations [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.aseansec.org/7424.htm>.

⁹ Asean Efforts to Counter Terrorism / The Association of Southeast Asian Nations [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.aseansec.org/14396.htm>.

¹⁰ Remarks by President Obama to the Australian Parliament / The White House. President Barack Obama [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/11/17/remarks-president-obama-australian-parliament>.

¹¹ The U.S.-Philippines Alliance: Deepening the Security and Trade Partnership. Kurt M. Campbell, Assistant Secretary, Bureau of East Asian and Pacific Affairs. Testimony before the House Committee on Foreign Affairs, Subcommittee on Terrorism, Nonproliferation and Trade. Washington, DC, February 7, 2012 / U.S. Department of State [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.state.gov/p/eap/rls/rm/2012/02/183494.htm>.

¹² Jordan, William, Lewis M. Stern, Walter Lohman. U.S.–Vietnam Defense Relations: Investing in Strategic Alignment. July 18, 2012 / The Heritage Foundation [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.heritage.org/research/reports/2012/07/us-vietnam-defense-relations-investing-in-strategic-alignment>.

¹³ Wellington Declaration on a New Strategic Partnership between New Zealand and the United States. Media Note. Office of the Spokesman, Washington, DC, November 4, 2010 / U.S. Department of State [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2010/11/150401.htm>; US-NZ Defence Arrangement Signed / New Zealand Foreign Affairs & Trade [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.nzembassy.com/usa/news/us-nz-defence-arrangement-signed>.

¹⁴ Panetta: Pentagon to Shift Warships to Pacific. June 1, 2012 / Associated Press [Electronic resource]. – Access mode: <http://news.yahoo.com/panetta-pentagon-shift-warships-pacific-010731386.html>.

¹⁵ Revere, Evans J. R. The United States and Japan in East Asia: Challenges and Prospects for the Alliance [Electronic resource] / Evans J. R. Revere // American Foreign Policy Interests. – 2013. – Vol. 35, No. 4. – Access mode: <http://www.brookings.edu/research/papers/2013/08/19-us-japan-alliance-east-asia-revere>.

¹⁶ Brzezinski, Zbigniew. The Grand Chessboard. American Primacy and its Geostrategic Imperatives / Zbigniew Brzezinski. – New York: Basic Books, 1997. – P. 113.

Gorodnia N.D., Security Cooperation between the U.S. and East Asian Nations in post Cold War era / Taras Shevchenko National University of Kyiv.

The paper analyzes frameworks of security cooperation between the U.S. and East Asian nations, and their evolution in post-Cold War era. The author argues that the U.S. continues to be the main stabilizing force in the Asia Pacific, and studies the principal factors of such developments. Conclusions about potentiality to use the U.S.-East Asian nations experience for bilateral security cooperation between Ukraine and America are made.

Keywords: the U.S., East Asia, security cooperation, political and military alliances and partnerships.

Городня Н.Д. Сотрудничество США и государств Восточной Азии в сфере безопасности в постбиполярный период / Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко.

Исследуются формы сотрудничества между США и странами Северо-Восточной и Юго-Восточной Азии в сфере безопасности, анализируется их эволюция в постбиполярный период. Отмечается, что США остаются основной стабилизирующей силой в Азиатско-Тихоокеанском регионе в сфере безопасности. Выделяются основные факторы, определяющие такую ситуацию. Делаются выводы о возможности использования опыта сотрудничества между США и странами Восточной Азии в интересах Украины.

Ключевые слова: США, Восточная Азия, сотрудничество в сфере безопасности, военно-политические союзы и партнерства.

Стаття надійшла до редколегії 03.04.2014

Прийнята до друку 25.04.2014